

Dr. Ümid MERİÇ

JAPONYA'DA SOSYOLOJİ (*)

«Bir çiçek dalından düşmüş
Ama hayır, görüyorum:
Bu gelen kelebek, o değil mi?»

Arakide Maritrake (1473-1549)

Sosyoloji ve sosyal düşünce tarihi kitablari, genellikle eski Yunan'dan başlar. Roma ve Ortaçağ Avrupa'sından söz eder ve günümüz Avrupa ve Amerika toplumlarında yaşayan düşünürler ve fikir akımları ile son bulur. Gerçi bugün anladığımız manâda, sosyoloji bir «batı ilmi»dir ama her toplumun kendine göre bir sosyal düşünce tarihi olmuştur. Dünyamızın küçüldüğü ve kısmen Avrupalılaşıp - Amerikanlaştığı çağımızda, yer yuvarlağında yaşayan diğer ülkelerin de gelişme ve değişme çizgilerini bilmek, toplum şartlarının yarattığı ve toplum şartlarını yaratan fikir adamlarını tanımak gerekir düşüncesiyle Japonya'da sosyoloji konusu üzerinde durmayı yerinde bulduk. Ümidimiz, yurdumuzda sosyoloji ve sosyal düşünce tarihi ile meşgul olan ilim adamlarımızın dikkatini, bu tebliğ ile dünyanın büyük çoğunluk için meçhul olan diğer ülkelerine de çekerek, oraların da tanınması ve tanıtılmasıdır.

(*) Bu tebliğ, 5-7 Ekim 1983 tarihleri arasında Erzurum'da toplanan «İnsan Açısından Felsefe ve Sosyal İlimler Kongresi»ne sunulmuştur.

«Şu anlaşılmaz Japonya»

Son zamanların en çok ilgi çeken ülkelerinden biri, belki de birincisi Japonya. Yalnız İngilizcede Japon kültürü, tarihi ve insanı konularında kaleme alınmış 100.000 eser bulunduğu tesbit edilmiş. Türkçede de yakın bir zaman önce çıkan bir kitab, Japonların, «şu anlaşılmaz Japonlar»ın üzerindeki esrar perdesini iyice araladı. Biz, Japon kültürünü bütünü ile tanımak isteyen Türk okuyucusunu bu «mükellef eser»i (1) okumağa davet ederek, Japonya'daki sosyoloji çalışmalarının dünü ve bugünü anlatmakla yetineceğiz.

Diğer birçok Asya ülkesinden farklı olarak, resmen hiçbir zaman sömürge olmamış Japonya (2). Gerçi, tarihî çağlar boyunca «üç büyük kültür dalgası adaları vurmuş ve sarsmış» ama «Japonlar, depreme karşı nasıl -doğayla birlikte sallanarak- dayanmışlarsa, yabancı kültürleri de hızla öğrenip özümseyerek, dalganın üstünde kalmayı bilmişler». Önce V ve VII. yüzyıllar arasında Budizmin yedeğinde Çin'den yazı ve sanat gelmiş. XII. yüzyılda yine Çin'den, bu kez Zen Budizm, Zen felsefesi ve Zen sanatları gelmiş. Son olarak XVI, XIX ve XX. yüzyıllarda Batı kültürleri gelmiş: Hristiyanlığı yayan misyonerleri, tüccarları, toplu-tüfekli, kara-boyalı gemileri, atom bombalı uçakları ve özgürük (demokrasi) şampiyonu general-leriyle» (3).

1) Bozkurt Güvenç, Japon Kültürü; İş Bankası yayınları, (Ankara), 1980, 414 s.

2) Konunun bir Japon tarafından tartışılması için Bk. Takeshi Hayashi, «Sociologie du monde contemporain: diversité du nationalisme et du socialisme», A. Abdel - Malek'in yönetiminde çıkan «Sociologie de l'impérialisme» adlı eser, Anuthropos, 1971, s. 11-621.

3) B. Güvenç, a.g.e., s. 31-32.

Japonya'da modern ilim araştırmaları, başlangıçta yabancı katkılarla gelişmiş, ilmin bir dalı olan sosyoloji de bu kuralın dışında kalmamıştır. Ancak, sadece yabancı tesirleri dikkate almak ve onların Japonya'yı etkiledikleri dönemleri belirlemek, Japon sosyolojisinin nasıl bir gelişme çizgisi takib ettiğini anlamak için yeterli olamaz. Modern ilim Japonya'ya birden bire ve bütün olarak ondokuzuncu asırda Meici'ler döneminde Hollanda kanalı ile gelmiştir. Ne var ki, bu ilimleri tabiat ve insan ilimleri olarak ayırmak gerekir. Zira tabiat ilimlerinin Japonya'ya girişi, insan ilimlerinin gelmesinden daha eskidir ve insan ilimlerinden farklı bir gelişme göstermiştir. İlk gruptaki ilimler, gelenekle ilgilerini kopararak yepyeni bir yola girmişler, halbuki, insan ilimleri ve özellikle sosyoloji eski toplum anlayışlarından yavaş yavaş, kademeli olarak ve daha yakın bir zamanda ayrılarak bugünkü duruma gelmiştir (4).

- 4) Japon sosyolojisinin nasıl bir gelişme takib ettiğini yabancılara tanıtmak maksadı ile çağdaş Japon sosyologları tarafından batı dillerinde çeşitli makaleler kaleme alınmıştır. Bunlardan bazılarını sıralayalım:
- 1) Y. Okada, «Japanese Sociological Studies», The Sociological Review Monograph, 10 (Keel University Press, 1961).
 - 2) T. Fukutake, «Trends and Problems of Japanese Sociology», Social Science Information (Unesco, 1967).
 - 3) T. Sasaki, «Sociology in Japan: Current Trends», The American Behavioral Scientist (January - February, 1969).
 - 4) K. Tominaga, «Continuity and Change in Japanese Sociology: Past, Present and Future», Rice University Studies (Fall, 1970).
 - 5) K. Odaka, «Sociology in Japan: Trends and Prospects», paper prepared for the Special Session on the Development of Sociology in Asia, 7th World Congress of Sociology, Varna, Bulgaria, September 14-19, 1970.
 - 6) K. Kurauti, «l'Avènement de la Sociologie Moderne au Japon», Cahiers Internationaux de Sociologie, (vol. LVII - 1974).
 - 7) Sh. Koyano, «Trends in Japanese Sociological Studies with particular reference to the present state of affairs», paper prepared for the Sociology and Social Development in Asia, edited by T. Fukutake - K. Morioka (University of Tokyo Press, 1974).
- Biz bu çalışmamızda, özellikle, yazılış tarihi bakımından en yeni olan son iki makaleden istifade ettik.

Avrupa sosyolojisi, ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, Japonya'ya girmiş, ancak karşısında bâkir bir toprak bulmamıştır. Japonya'da Avrupanıkinden çok farklı ama üstün bir toplumsal düşünce geleneği vardır. Bugün dahi Japon sosyolojisi üzerinde tesirini zaman zaman hissettiren bu düşünce geleneği Japon toplumunun geçirdiği tarih dönemlerine bağlı olarak şekillenmiş, «Japon bilge»leri kendi toplumlarını çeşitli şekillerde açıklama ve yorumlama teşebbüslerinde bulunmuşlardır (5).

Japonya'ya batı sosyolojisinin girmesinden önce, ülkede mevcut olan toplumla ilgili çeşitli görüş ve yorumlar arasında en önemlisi temellerini konfüçyanizmden alan toplum görüşüdür. Dolayısı ile Japon sosyoloji tarihini, konfüçyanizmden etkilenen görüşler ile başlatmak yerinde olur.

Kuruluş Dönemi ve «Konfüçyüs'ün Sosyolojisi»

Zeki ve savaşçı insanların, kuvvetli bir sıra-düzenine bağlı klânlarından meydana gelen Japon toplumu, ilk defa Çin metinlerinde karşımıza çıkıyor. Çinliler ile Japonlar arasındaki temas, kendileri de Çinleşmiş olan Koreliler vasıtasıyla olmuştur. İ.S. V. yüzyılda Japon klânlarından biri, kıta Asyasın-

5) Japon tarihinin geçirdiği dönemler, genellikle şu şekilde sıralanır:

Mezolitik, erken Neolitik (Cōmon)	M.Ö. 8000 - M.Ö. 300
Çeltik kültürü (Yayoi)	M.Ö. 300 - M.S. 300
Atlı göçebeler (Kohūn - Yamato)	M.S. 300 - M.S. 794
Budizm ve Kuruluş Dönemi (Nara)	M.S. 710 - 794
Çin kültürünü özümseme dönemi (Heian)	794 - 1185
Japon Ortaçağı (Kamakura)	1185 - 1338
İç savaşlar ve Zen Budizmi (Ashikaga-Muromaçi)	1338 - 1573
Hristiyanlığa ve batı sömürgeciliğine karşı birleşme (Momoyama)	1573 - 1603
Merkezi Feodalite (Tokuşava - Edo)	1603 - 1867
Endüstrileşme ve Çağdaşlaşma (Meici)	1867 - 1945 (1912)
Savaş sonrası ekonomik kalkınma	1945'den günümüze

dakilere benzer merkezî bir devlet kurma teşebbüsüne girişmiş ve bunu gerçekleştirmiştir. Ancak, iktidarını sürdürülebilirlik için siyasî ve ahlakî esaslara ve yerleşik kurumlara muhtaç bulunan yeni devlet, eski ve büyük Çin medeniyetine başvurmuştur. Konfüçyanizmin klasiklerinin ve sutraların Japonya'ya girmesi böylece başlamıştır. Budizmin de Japonya'ya yerleşmesi Çin kanalı ile olmuş ve Japonya hem iktisadî hem siyasî, hem kültürel açıdan yeni bir hayata adım atmıştır. Devleti kuran klânın reisi ve o klânın eski üyeleri olan asiller sınıfı, konfüçyanizmden alınmış sözüne güvenilirlik ve sorumluluk kavramlarına dayalı dinî bir iktidarı asırlar boyu sürdürmüşlerdir (6).

Konfüçyanizmin aile-toplum ilişkisi hakkındaki görüşü, «Kişiler iyi eğitilirse, aile düzenli olur; aile düzenli olursa devlet hakça yönetilir; devlet hakça yönetilirse, herkes barış içinde mutlu yaşar» formülü, Japon toplumunun ideolojik yapısını oluşturmuştur (7).

Shuo wen (Satsumon) dan konfüçyanizmdeki Ju kavramının «bilim» manasına geldiğini öğreniyoruz: Ju, toplumu çatık kaşlılıkla idare etmek değil, herkesin gönlünce, eğitim yolu ile yerleştirilen yumuşakbaşlılık ile içerden yönetilmesi toplumdur. İşte bu açıdan bazı yazarlar, konfüçyanizmi hem bir siyaset, hem bir ahlak, hem de bir toplum sanatı, daha geniş olarak bir sosyoloji olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (8). Nitekim bazı kitaplarda, meselâ Spann'ın «Sosyoloji» adlı eserinde, «Konfüçyüs'ün sosyolojisi»ne bir bölüm ayrılmıştır. Çağdaş Japon sosyologlarından bazıları, meselâ Dr. Takabe, konfüçyanizme göre, toplumun statik ve dinamik yönünü araştırmışlardır.

Konfüçyüs'cü düşünce başkentin Nara şehrinden, Heian şehrine (Kyoto'nun eski ismi) taşınmasından sonra büyük bir gelişme göstermiştir. «Baihutong» (Beyaz Kaplan Dehlizi)da

6) J. F. Leclerc, *Le Japon, Grand Larousse Encyclopédique*, VI, 1962.

7) Konfüçyüs'ün görüşleri için A. Widgery, *Les Grandes doctrines de l'histoire, de Confucius à Toynbee*, Gallimard - Idées, 1961, 28-35. Ayrıca E. Pound, *Konfüçyüs, türkçesi A. Yücel, Bürde*, 1991.

Ahlakın üç ana ilkesi (Sangang) ve Devlet idaresinin üç ana ilkesi (Sanjiao) teorilerini buluyoruz. Sangang, insanlar arası ilişkilerin konfüçyanist bir tahlilidir. İmparator ile tebası, baba ile oğlu, erkek ile karısı arasındaki ilişkilerin temelinde Sangang'ın ilkeleri 3 dür. güneş ile ayda somutlaşan yüksekte oluş ile alçakta oluş ilişkisine dayanan 1) Tien (Güneş ve ay) 2) Beş unsuru kucaklayan ve üretme düzenini ifade eden Ti (Yer) ve 3) karşılıklı ve birbirini tamamlayan ilişkileri ifade eden Yinyang (ışık ve gölge) dir.

Sangang'lar konfüçyanizmin toplum anlayışının statik yönünü ifade ediyor. Kabul edilirse, Sanjiao'lar da onun dinamik yönünü teşkil eder. İnyu (yani Konfüçtüs'den Seçmeler adlı eser) basıldıktan sonra Sanjiao'ların özellikleri eski Çin'in birbirini izleyen üç krallığının Hsia, Yin ve Chou krallıklarının karşılaştırılmasında ortaya çıkar. Bu üç krallığın arka arkaya gelmesi, eğitimdeki üç ilkenin birbirini takibindedir. Chung (sadakat), Ching (Saygı) ve Wen (Edebiyat) öğretileridir bunlar. Chung birlik-beraberliğin, ben'im ile o'nun ruhen kaynaşmasının ifadesidir. Ching üstün olan ile aşağı olan arasındaki bağıllığı ifade eder. Wen ise insanların fikir ve ruh yönünden aydınlanmasıdır. Bu üç hâlin, yani Chung, Ching ve Wen'in birbirinin arkası sıra gelmesi toplumun geçirdiği evrimi sembolize eder. Başlangıçta ortaklaşa ve ilkel bir hayat vardır, sonra toplum içinde belli bir sıra düzeni yerleşir ve nihayet toplum fikren aydınlanmış, medenî bir toplum haline gelir. Sosyolojik açıdan ilgiye lâyık olan bu düşünce, toplumdaki değişimin zorunlu olduğu esasını vurgulamakla kalmamakta, aynı zamanda tarihindeki tekrar açıklamasına da uğrumaktadır. Çünkü bu üç hâl, boyuna tekrarlanmakta, son duruma vefaya dayalı Chung toplumu bir zaman sonra fazla katlaşmakta, artık içinde kültürün gelişmeyeceği bir duruma gelmektedir. Öyle olunca kendini bir sonraki durumla tashih etmekte, saygıya dayalı bir toplum şekline dönüşmektedir. Saygı toplumu da giderek aşırı bir gizemcilik ve batıl inançlar bütününe gömülmekte ve kendisini bir sonraki durumla düzeltmekte yani aydınlanmaktadır. Aydınlar toplumunun kusu-

ru da, bir süre sonra bencilliğin doğmasıdır. Bencillikten kurtulmak, ancak sadakata geri dönmek ile kabildir. Bu anlayışın tez ve antitez gelişmesine bağlı devri ve dialektik bir toplum görüşü olduğu söylenebilir (8).

Uzun süren bir feodalite

Japonya'da Shogun'luk yönetimi Heian döneminden, yani VIII. yüzyıldan başlayarak, Meiji'ler dönemine yani ondokuzuncu yüzyıla kadar devam edecektir. Aslında Shogun'ların ortaya çıkması, Japonyanın daha önceki imparatorluk yapısına büyük bir değişiklik getirmemiş ve Shogunlar gerek imparator ve saraya, gerek nazırlara dayanan eski sisteme uyum göstermişlerdir. 1600'lerden itibaren Shogunluk babadan oğula geçmeğe başlamıştır.

Bu merkezî feodalite döneminde başkent Edo şehrine (yani Doğunun başkenti anlamına gelen Tokyo'ya) taşınmıştır. 1603'den 1867'e kadar sürecek olan Edo dönemi, Japonya'nın dış dünyaya kapandığı bir dönemdir. Gerçekten de bir asır önce Portekiz ve İspanyol misyonerler eli ile Japonlar Hristiyanlığı benimsemeğe başlamış, Çinceye tercüme edilen kitaplardan batı ilimleri Japonyada öğrenilir olmuştur. XV. ve XVI. yüzyılda kıta Asya'sı ile kurulan ve çok gelişen ticaret ilişkileri, Edo döneminde sona erdirilmiş, gemilerin tonajı açık denizlere çıkmamaları için küçültülmüş, Japonya'ya batı kitaplarının ve Çinceye tercüme edilmiş din kitaplarının sokulması yasaklanmış, birçok hristiyan olmuş Japon öldürülmüştür. Bu dönemde Japonların ülke dışına çıkmaları da yasaklanmış ve yurd dışına kaçanlar ölümle cezalandırılmıştır. Japonya'da zengin bir şehirli tüccar sınıfı hızla gelişmiş, ancak üretici köylüler memnun edilmediğinden zaman zaman çıkan

8) Kazuta Kurauti, *l'Avènement de la Sociologie Moderne au Japon*, Cahiers Internationaux de Sociologie, LVII, 1974, P.U.F., 200. Kurauti, a.g.m. 201.

9) Leclerc, a.g.m.

köylü isyanları shogunlar tarafından güçlükle bastırılmıştır. Eski yönetici sınıf olan Daimyo'lar da kuvvetlerini kaybetmiştir.

Edo dönemi Japonya'nın toplumsal karışıklıklara sahne olduğu bir dönemdir. Bu dönemdeki toplumsal karışıklıkları açıklayan çeşitli düşünürler arasında birbirine zıt görüşler ileri süren iki yazar üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Japonların «İbn Haldun'u» olarak takdim edilebilecek olan Soraia a Ogyu (1666-1728) uzun zaman barışın hüküm sürdüğü bir ülkede, yöneticilerin enerjilerini kaybederek, sefa-hata daldıklarını, halk tabakaları ile ilgilenmez olduklarını ileri sürer. Acılar ve mahrumiyetlerle bilenen halk ise, kuvvetlenir, güçlenir. Gevşemiş olan idarecilerle, taze bir güce sahip halk arasındaki ahenksizlik, bu iki sınıf arasında bir değişiklik olmasını gerektirir. Ogyu, Edo dönemindeki Japonya'da ortaya çıkan karışıklıkları samurayların (yani feodalite dönemindeki Japon savaşçılarının) kendi topraklarını terkederek, şatolar-daki beylerin etrafında toplanmalarına ve kendi topraklarındaki örf ve âdetleri unutmalarına bağlar. Tüketici haline gelerek, lüks bir hayata dalan samuraylar, kendi topraklarına dönmeli ve yeniden eski idarecilik görevlerini benimsemelidirler.

Ogyu'dan bir asır kadar sonra yaşayan Kinjo Ohta ise (1765-1825) onunla aynı fikirde değildir. Ohta'ya göre Edo döneminde Japonya'da hüküm süren istikrar, askerlerle köylülerin birbirlerinden ayrılmış olmasından doğmaktadır. Samuraylar, kendi topraklarını terkederek daimio'ların sarayı çevresinde toplanmaktadırlar. Bu ise, devletin merkezleşmesine ve istikrar kazanmasına yol açmaktadır. XVI. yüzyılın başlarına kadar atalarından kalma arazilerin üzerinde oturan samuraylar, «toprağın derinliklerine kök salan ulu birer ağaç» gibi idiler. Bu yüzden aralarında savaş hiç eksik olmuyordu. XVI. yüzyıldaki iki büyük bey, Oda ve Toyotami döneminde ise, bu dövüşgen samuraylar kendi topraklarından çıkarak, doğudan batıya, batıdan doğuya yer değiştirmeğe başladılar. Eski samuraylar, yeni bir sınıfın, Hatiuebushi, sınıfının doğmasına yol açtılar. Hatiuebushi'ler, «saksıya dikilen dolayısıyla, derinlere

kök salamayan bitkiler»e benziyorlardı. Edo dönemi başladığında (1603) Hatuebushi olan eski samuray'lar şato ve sarayların çevresinde toplanmış, askerî güçlerini yitirmiş, adeta köylülerden daha aşağı bir duruma düşmüş idiler. Artık, karşılarında devlet vardı ve pek tabii ki aralarındaki çekişmeler de son bulmuştu. Kinjo Ohta «Çin'in bölgelere ayrılarak parçalandığını, oysa Japonya'nın yaşadığı feodalite rejimi sayesinde kolayca yok edilmesinin zor olduğunu» yazar.

Eiri eski yapının sürmesini isteyen, diğeri de, Meicilerin imparatorluğu yeniden kurma teşebüslerini müjdeleyen bu iki zıt görüşün uzlaşmasını ise Toko Fujita (1806-1855) yapar. Fujita, Hatuebushi'lerin Mito'ya (Tokyo'nun kuzey doğusundaki önemli bir şehre) 8 kilometreden daha fazla yaklaştırılmalarını isteyerek, civar bölgelerde iskân edilmelerini ve scrunun bu şekilde çözümlenmesini tavsiye etmiştir.

Edo dönemine konfüçyanist düşünce hakimdir. Toplumla ilgili eserlerde Çin edebiyatının ve bir toplum düzeni olarak feodalitenin izleri görülür. Bu dönemde Japon feodalitesi üzerine birçok fikir ileri sürülür ama bütün eserlerde hâkim olan Liu Sung-Yüan adlı Çin'li düşünürdür.

Bu Çin'li yazar feodalite hakkında kaleme aldığı bir eserde feodalitenin bir değerlendirmesini yapmış ve feodalitenin bey veya kanun koyucunun iradesine uyduğu için değil, shi'e (yani tarihî ve içtimaf olayların gücüne) denk düştüğü için yaşadığını belirtmiştir. Eğer Çin'de feodalite çöktü ise, bunun sebebi sistemin kendisi değil, sürdürülen siyâsettir. Sebeb-sonuç arasında bir ilişki kuran Yüan, buna «shih» adını vermektedir. Bu açıdan feodalite hakkındaki kitabı, sosyolojik bir önem taşımaktadır.

Çin'li Yüan'ın feodalite ile ilgili görüşleri özellikle iki Japon düşünürü üzerinde etkili olmuştur: Bunlardan biri Sanyo Rai, diğeri ise Banri Hoashi'dir.

Sanyo Rai (1780-1832) Tsugi adlı eserinin bir bölümünü «shih» kavramına ayırır. Ona göre «bir ülkenin parçalanmasına da, bütünleşmesine de yolaçan shih'dir. Ülkeyi yöneten de

odur, orada karışıklıkların çıkmasına sebep olan da o. Barışın da sebebi odur, savaşın da». Başka bir tabirle, toplumdaki ana süreç odur. Derece derece değişir, derece derece oluşur. Hiçbir şahsın tekelinde değildir. Hep aynı kalmaz, boyuna değişir. Shih'lerin değişiklik göstereceği zamanlar, kollanması ve yakalanması gereken anlardır. Buna muvaffak olan, ülkenin idaresini eline geçirir. «Suyun nereye aktığını bilen, onun akışını takip eder, su tarafından sürüklenmez. Shih de bunun gibidir. Ülkeyi iyi yöneten, shih'i takip edendir. Shih'i takip eder ama yalnız shih'le de yetinmez iyi idareciler». Bu kavramı Japon tarihine de uygulayan Rai, Gaishi adlı bir başka eserde, «feodalite shih'inin Japonya'da Genji'ler ile başladığını» yazar. «Feodaliteyi tamamen erdirenler Ashikaga'lardır. Böyle olmasına rağmen Ashikaga'lar feodalite shih'inin kusurunu düzeltmemiş, iyi tarafını da yeterince kullanamamışlardır. İki büyük feodal bey (Oda ve Toyotami de feodalitenin bu kusurunu aşmasını bilememişlerdir. Tokugawa shogunluğu ise (1603-1867) feodaliteyi çok iyi kullanmayı başarmışlardır.» Gerçekten de Tokugawalar, feodaliteden iyi istifade ederek Japonya'yı yönetmişler, çünkü daimio adı verilen senyörleri kendi aralarında tahrik ederek, bölünmelerini sağlamışlardır. Sanyo Rai, fikrinde ısrarlıdır: «Tang'lı Liu Sung Yüan, feodalitenin shih dolayısıyla ortaya çıktığını yazmıştı. Ben ise derim ki feodalite shih ve onun dizginlerini elinde tutan bir insan sayesinde ortaya çıkar.»

Çin'li Liu Sung-Yüan, feodaliteyi bir toplum sistemi olarak görmez: Devrin shih'in ta kendisi olduğuna ve iyi kullanılırsa ebedden ezele kadar devam edeceğine inanır.

Feodaliteyi daha tarafsız bir şekilde değerlendiren bir başka Japon yazarı, Bahri Hoashi üzerinde duralım şimdi de. Hoashi (1778-1852) Nyugaku-Shinron (Çalışmaya yeni bir giriş) adlı eserinde yazdığı ekde, feodaliteyi niçin en mükemmel toplum teşkilâtı olarak gördüğünü açıklar. «Feodalitede durumları hiçbir zaman değişmeyecek olan yüksek ve aşağı sınıflar vardır. Sınıflar dondurulduğu için, birinden öbürüne yükseltmek üzere çekişmeleri doğmaz. Halk, kendilerini yönetenlere karşı saygı doludur. Örf ve âdetlere riâyet olunur. Sen-

yörlerin askerleri vardır, topraklarını huzur ve güven içinde idare ederler. Yabancı istilâcılar gelmek cesaretini gösteremez. Hırsız bile, başını deliğinden çıkarmaktan çekinir.» Japonya'da askerlerle köylüler birbirinden ayrıldıktan sonra, ordu kuvvetli ve kabiliyetli insanlardan kurulu hâle gelmiştir. Ama bunun bir mahzuru vardır. Yükselmelerine mani olunan bu askerler, taşrada karışıklıklar çıkarmaktadır. Oysa, köylüler aynı zamanda asker de olsalar, belki daha güçsüz olacaktı; o zaman ama aralarında dostluk duyguları olacaktır, rekabet duyguları değil. Sanyo Rai gibi Hoashi de en faziletli rejimin «Feodalite» olduğuna inanır. Batı ilimlerini de inceleyen ve bu konuda, eserler yazan Hoashi, «Tusenpuron» (Japonya'nın toplum ve siyaset açısından tenkidi) adlı kitabında, çağının eğilimine karşı çıkarak feodalitenin müdafaasını yapar.

Dış dünya ile ilgilenmeden, farklı toplum yapılarını tanımadan yaşadıkları dönemde Japonların kendi toplum yapılarını tek ve mutlak kabul etmeleri tabii idi. Ancak Japonyada, süre gelen düzeni eleştiren yazarlar da çıkmıştır. Bu düzen tenkitçilerinin en meşhuru Shoeki Ando'dur. 1707 de doğan, ancak ölüm tarihi bilinmeyen bu yazar «Shizenshineido» adlı eserinde (1753), devrin Japonyası için devrimci görüşler ileri sürer. Ona göre, bir, tabii olan toplumlar vardır, bir de dışardan yönetildiği için sunilemiş olan toplumlar. Aşağı ve yüksek sınıflar ayrımı hemen düzeltilmesi gereken büyük bir hatadır. Toplumun içinden bir kişinin çıkıp beyliğini ilân etmesi, kendi topraklarını şahsen işlemeyip başkalarını çalıştırması, aylak ve sefih bir hayat sürmesi, birçok cariyeye sahip olması toplum için vahim sonuçlar verecek bir durumdur. Ferdler arasındaki bu farklılık sonunda kıskançlığı doğuracak, buradan çatışmalar, dövüşler, savaşlar doğacaktır. Herkes kendi toprağını ekse idi, o zaman toplumda sömürüyü haklı çıkaran görüşler gelişmez, kimse samuraylara saygı göstermek lüzumunu hissetmezdi. Gerçek ibadet, Ando'ya göre, atalara tapmak değildir. İnsanın kendi toprağını kendisinin işlemesidir. Tabiatındaki düzene dönülmeli, insanlar eşit olmalı, toplumda barış hüküm sürmeli, evlilik tek kadınla yapılmalıdır. Fikirleri zaman zaman Fizyokratlarınkini hatırlatan Ando, insan yediğine,

yediği de tabiat şartlarına bağlıdır, der. Eğer insan yaşamasını pirinç sayesinde sağlıyorsa, o halde kendisi de pirinçden başka birşey değildir diyen Ando, «Der Mensch ist was er isst» diyen Feuerbach'ı hatırlatmaktadır.

Japon toplumunu asırlardır süren uykusundan uyandırmak isteyen yazarlardan biri de, Shihei Hayashi'dir. Tokugawa'lar Japon kavminin diğer milletlerin varlığından haberdar olmalarını istemiyorlardı. Ama Hayashi (1738-1793) hem tıp, hem askerlik okumuştur. Geleneksel Japonya'da da bu iki alan objektif bilginin ve akılcılığın geçerli olduğu alanlardı. Hayashi'nin uzmanı olduğu konular, onun farklı sosyal yapıları incelemesini ve karşılaştırmasını sağlıyordu. Bütün Japonya'yı adım adım gezen yazar, Nagasaki'de Hollandalılarla tanışmış, dünyanın birçok bölgesini istila eden yabancı kavimlere karşı eski samuraylar sisteminin yetersizliğini ileri sürmüştü. Çünkü artık o başka ülkelerin kendilerini nasıl bir sisteme dayanarak savunduklarını biliyor ve bütün vatandaşların seferber edilmesi gerektiğini ileri sürüyordu (10).

Batı toplum yapısını kısmen de olsa tanıdıktan sonra Japon toplumunu tenkit eden Toshiaki Honda ise aslında Ashikaga shogunluğu döneminde (bu döneme Goshuinsen denir) yaygın olan bir düşünceyi yeniden keşfetmiştir. Goshuinsen döneminde Japonya'da deniz ticareti gelişmiş, ilhamını konfüçyanizmdeki tabiat kanunlarından ve biraz da yabancılarla temastan alan merkantilist bir düşünce doğmuş idi. Ancak sonradan ülke, yabancılara kapanmış, bu yüzden Japon düşüncülerinde uluslararası hukuk ve ticaret ile ilgili görüşler bir uyku dönemine girmişti.

Japonya'da merkantilist iktisad anlayışının temsilcisi Toshiaki Honda'dır (1744-1821) denebilir. Honda uluslararası ticaret ve ulaşım ile ülkelerini yönetebilen batı devletlerinin politikalarını kendine örnek olarak almıştır. O'na göre 33 yılda toplumun nüfusu % 19,75 oranında artmaktadır. Oysa ekilebilen topraklar ve tarımdaki üretim sınırlıdır. Bu yüzden insan

10) Kurauti, a.g.m. 203-208.

nüfusu ile, bu nüfusun yaşaması için gerekli olan yiyecek maddelerinin miktarı arasında bir dengesizlik doğmaktadır. Japonya özgü Malthus'cülük diyebileceğimiz bu görüş Seiki Monogatori'de (Avrupa üzerine Deneme) yer almaktadır. Tesadüf bu ki eserin yazılış tarihi 1798 dir. 1798 Thomas Robert Malthus'ün «An Essay on the Principle of Population» (Nüfus üzerinde bir deneme) adlı eserini yayımladığı yıldır. Toplum hayatını, insanın bütün ihtiyaçlarının tatminini sağlayacak şekilde kuran politikaya «tabii politika» adını veren yazar, bunun karşısına tabiat kanunlarının doğurduğu engeli aşmasını bilemeyen politikaları yerleştirir ve ona «bozgun politikası» der. Biri olumlu, biri olumsuz iki politika (11).

Avrupa'nın keşfi ile doğan yeni ufuklar

Batı medeniyetinin Japonyadaki sosyal düşünce üzerindeki etkisini üç merhaleden incelemek gerekir.

- 1) Batı toplumunun tanınması Japonların kendi toplumlarını Batı ile karşılaştırmalarını mümkün kılar. Kendi gerçeklerine daha objektif ve tenkitçi bir tavırla yaklaşırlar.
- 2) Batı ilmi Japonya'da yaygınlaştığı ölçüde, Japonların ilmi ve sebeblere bağlanan bilgi konusundaki merakları artar.
- 3) Nihayet batının toplumla ilgili sistematik ilmi, yani sosyoloji Japonya'da kök salar.

Japonya'nın modern bir devlet haline gelmesi 1867'den 1912'e kadar süren Meici'lerin imparatorluğu yeniden kurma döneminde gerçekleşmiştir. Shogunların eski başkenti Edo, Tokyo adını alarak imparatorluğun merkezi haline getirilir. Eski feodal rejim ilga edilir, ülke iktisadi ve idari açıdan modernleştirilir. Halkın fikrini belirten Danışma meclisleri kurulur. Eski samuraylar, millî gurur duyguları ve otorite alışkanlıkları ile devrimin gerçekleştirilmesinde imparator Meici'den bile daha etkin bir görev üstlenirler. Merkezî bir ordu kurulur.

11) Kuravti, a.g.m., 207.

Batılı parlamenter sistem benimsenir. Ancak bütün bunlar Japonya'da liberal müesseselerin doğması sonucunu getirmez ve ülke mutlak monarşiye bağlı olan ve yoğunluğunu yeni reformcular arasına girmiş olan eski samurayların teşkil ettiği bir bürokrasi tarafından yönetilir. Buna mukabil, Japonya'nın iktisadî modernleşmesi çok kısa bir süre içinde olmuştur. 1870 ile 1880 arasında sermaye birikimi ile hızla gerçekleştirilmiş, adalar elektrikleştirilmiş, demiryolu şebekesi bütün Japonya'yı sarmıştır. Maden ve tekstil endüstrisi de hızla gelişmektedir (1).

Asırlardır süren Japon feodalitesi nasıl olmuş da sona ermiş ve Japonya'nın önünde yeni, yepyeni bir yol açılmıştır? Ülkede meydana gelen büyük değişiklikler, endüstrileşme kapitalistleşme, çağdaşlaşma, bazı yazarlar tarafından olumlu karşılanmış, bazı yazarlar tarafından da çok sert bir dille eleştirilmiştir. Japon düşünce tarihinde, Meiciler devrinde eski konfüçyanizmi reddeden ve Batı medeniyetlerinin Japonya'daki bayrakdarı olan düşünürlere de rastlıyoruz. İmparatorluğun yeniden kurulması çalışmalarının sürdürüldüğü Meiciler devrinin yazarlarından Genichiro Fukuti, Bakufo Suiboron (Tokugawa Shogunluğunun yıkılması) adlı kitabında (1892) Meicilerin imparatorluğu kurmalarının tarihini, Tokugawa'lar açısından yorumlar. Gerçekten de yazar, Tokugawa Shogunluğunu kuran kişinin amacının aslında feodal sitemi yaşatmak değil, onu yavaş yavaş yok etmek ve daimio'ların iktidarına son vermek olduğunu söyler. Bu gizli program, Tokugawa'ların sekizinci shogun'u döneminde terkedilmiştir. Yazar, Liu Sung-Yüan'ın yorumlarıyla tabii olarak olmuştur. Şu veya bu Shogun'un arzusu ile değil» diye yazar. Shogunluğun yok olması ise shogunların hatalı politikalarından dolayıdır. Shogunlar imparatora ve politikaya fazla saygı göstermişlerdir. Onların imparatora aşırı saygısı, halk tabakalarının da imparatora saygı göstermesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca, yabancı gemilerin Japonya'ya ge-

12) Leclerc, a.g.m.

lişlerinden doğan meselelerin halli, eski âdetin hilafına olarak, saraya bağlı bir Naibler meclisine devredilmiştir. O andan itibaren shogunlar müşkil bir duruma düşmüşler ve kendi sonlarını kendileri hazırlamışlardır. İşte Meici'ler döneminde yaşamalarına rağmen, Fukuti shogunluk sistemini medhette ve Meici'lerin, dışa açılabilmelerini Shogunluk sistemine borçlu olduklarını ileri sürmektedir. Yukiti Fukuzawa'da ise (1834-1901) Meici'ler devrinde konfüçyanizmi reddedecek ve batı ilimlerine kucak açarak Avrupa ve Amerika medeniyetinin Japonya'daki bayrakları olacaktır. Bir samurayın oğludur Fukuzawa, ama samuraylar düzenine karşı çıkmıştır. Japon tarihinin büyük dönemeçlerinden birinde yaşayan Fukuzawa Edo döneminin sonunda Japonya'ya Avrupayı tanıtmıştır. Uluslararası ticaret ve medeniyet konularında da eserler kaleme almış olan Fukuzawa tabiat ilimlerinin bazı kavramlarını toplum ilmine uygulama teşebbüsünde bulunmuştur. 1877 de Meici'ler döneminin 10. yılında çıkan Bunkenron (Hukukun bölümleri) adlı eserinde «kuvvetin şekil değiştirmesi» esasını kendi toplumuna uygulamıştır. Ona göre Meici'lerden evvel dört sınıf vardır Japon toplumunda: samuraylar, köylüler, esnaf ve tüccarlar. Bu dört sınıf arasında ülke yönetimine ağırlığını koyan yalnız samuraylardır. Diğer sınıflar ise, kendi kaderlerine terk edilmişlerdir. Aradan zaman geçmiş, Meici'ler dönemi başlamıştır. Ama samuraylar yine Japon toplumunda var olan ve onun işlemlerini düzenleyen bir kuvvet olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Yani varlıkları yok edilememiş, sadece şekil değiştirmiştir. Bir mensubu olduğu için, samurayları içeren gözlemleyebilen Fukuzawa olayların sebeplerini bulmak isteyerek, tahlillerini derinleştirir. Samuraylar sınıfı da yekpare bir bütün değildir. Onları da kendi içlerinde üçe ayırabiliriz: bir kısım samuraylar, eski hayatlarını tamamen terketmiş ve Japonya'nın batılılaşmasında öncü rolü oynayanlar arasına girmiştir. Bir kısmı batılılaşmaktan yanadır, fakat henüz emellerini gerçekleştirebilecek mevkiilere yükselmemişlerdir. Bir kısmı ise her türlü değişmeyi, batılılaşmayı reddetmekte, eski düzenin devam etmesinde diretmektedir. (Kendisi elbetteki ilk grubdaki samuraylar arasında yer almaktadır.) Yine Fukuzawa, 1879'da çıkan Minjo-issin (Halkın zihniyetindeki ye-

nilik) adlı eserinde ilerilik-gericik münakaşasına yer vermektedir. Şehirli ile taşralı, aydınlarla cahil halk, zenginlerle yoksullar, hükümet ile halk arasındaki ayrımın anlamı üzerinde duran yazar gerek ulaşım ve iletişim vasıtalarının bu ilişkilere getirdiği değişiklikleri aramaktadır. Bir başka eserde de eski feodal gücün yerine kurulan yeni eyalet sisteminin Japon toplumunda doğurduğu beklenmedik gelişmelere yer ayrılmaktadır. Yazar «kiun» kavramını kullanmaktadır ki önceden istenmediği halde, toplumda meydana gelen değişiklik demektir.

Fukuzawa'nın olayları sebeblere bağlayan modern ilim metodunu Japon toplumuna uyguladığını kesinlikle söyleyebiliriz. Belki O sosyoloji incelememiştir ama sosyolojik bir metodu ilk uygulama teşebbüsünde bulunan yazar olmuştur (13).

Meici'ler dönemi Japonya'nın batıya bütünü ile açıldığı dönemdir. Japonlar batı ilmini pratik maksadlarla almışlardır. Tabiat ilimlerinin Japonya'ya girmesinden az sonra Batının insan ve toplum ilimleri de ilgi çekmeğe başlamıştır. Japonya'da ilimlerin gelişmesinin Comte'un sınıflanmasındaki tarihi sıralamaya uygun -matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji ve sosyoloji- uygun düştüğü söylenebilir. Bütün bu ilimler arasında sosyoloji, tarihî olarak da, teorik olarak da en son gelişendir. Japonlar'da da, pozitif ilimler ehramını sosyoloji ile taçlandırmak eğilimi vardır.

Japonya'nın batı medeniyeti ile teması, Japon bilginleri'nin, toplum gerçeklerini sistemli olarak gözlemlmelerini ve toplumları kıyaslamalarını sağlamıştır. Ülkede milliyetçilik fikirlerinin doğuşu, uluslararası ilişkilerin başlamasından ve Avrupalıların sahip oldukları siyasî sistemlerin öğrenilmesinden sonradır. Çin'den ve Hollanda'dan gelen kitaplar, yabancı ülkelerin gerçek durumlarının Japonyada öğrenilmesine yol açmıştır. Bridgemen'in (1801-1861) «Shishushi»si (Dünyaya dair kitab) ve yine aynı yazarın gözden geçirdiği «Renposhir-yaku» (Amerika Birleşik Devletleri Tarihi) adlı eser Japonların

13) Kurauti, a.g.m. 212-214.

önünde yepyeni ufukların açılmasına yol açmıştır. Batı ilimleri arasında coğrafyanın ilgi çekmesinin bir sebebi de kuşkusuz, askeridir. Batı coğrafyası, harb ve sulhlardan, çeşitli ülkelerin zenginlik veya geriliğinden, örf ve âdetlerden bahsettiği için Japon âlimleri yavaş yavaş konfüçyanizmi terkederek Hollanda dilinde yazılmış eserleri incelemeye başladılar. Batı iliminde sebepler aranıyordu, yalnız tabiat olaylarında değil, toplumla ilgili olaylarda. İşte Japonya'da sosyoloji böyle bir arka-plâna sahiptir.

1839 yani Fransa'da A. Comte'un «Pozitif Felsefe Dersleri»nin yayımlandığı sırada, daha önce feodalite ile ilgili görüşlerine yer verdiğimiz Banri Hoashi'nin «Kyrutisu» adlı bir eseri çıkar. Bu kitabda Hoashi, Hollanda kitaplarından öğrendiği tabiat ilimlerini bir aray getirerek sınıflandırır. Bu sınıflandırmada sosyoloji ilim olarak zikredilmez ama içerik olarak vardır. Gerçekten de, eserde devletin doğuşu, milletlerin karakterleri, medeniyetler arasındaki farklar gibi tamamen sosyolojik sayılabilecek konulara temas edilir. Yazara göre, aynı iklim, aynı şahsiyet yapısı yaratır. Hatta aynı iklimde yaşayan insanlar değil, bütün canlılar birbirine benzer. Tek kelime ile «Kyrutisu» Japonya'nın «Pozitif Felsefe Dersleri»dir, yazarı da pozitif sosyolojiyi ilk hisseden Japonlardan biri (14).

Batı sosyolojisi Japonyada

Yukarda gördüğümüz gibi Japonya'da konfüçyanizmden Hoashi'ye kadar uzanan kendi toplumunu inceleme, anlamama ve yorumlama geleneği vardır. Şimdi üzerinde duracağımız dönem ise batının toplumla ilgili sistematik ilminin yani sosyolojinin Japonya'da kök saldıği dönemdir.

Japonya'ya batının hukuk ve iktisat gib sosyal ilimlerini getiren iki ilim adamı vardır: Shuseke (Amane) Nishi (1826-

14) Kurauti, a.g.m., 211-212.

1897) ve Shinitire (Shinde) Tsuda (1829-1903) (15). Meici'ler döneminin hemen öncesinde Hollanda'ya tahsile giden bu Japon aydınları Auguste Comte'un Japonya'daki tanıtıcılarıdır. Hollanda'nın Leiden şehrinde Nishi felsefe (özellikle Kant), Tsuda ise pozitif ilimler üzerinde çalışmıştır. Japonyada Comte'dan ilk bahseden Nishi olmuştur. Çünkü 1846'dan itibaren Utrecht üniversitesinde ders veren İrlandalı filozof W. Opzomer (1821-1892) Comte'un talebesi, Nishi'nin de hocasıdır. Avrupalı araştırmacıların ilmi ve sistemli metodunu çok beğenen Nishi, daha ilk zamanlardan itibaren Comte'un ilim sınıflamasını Japonyaya tanıtır. Deniz aşırı ülkelerin ilimlerinin hep birinin Japonyaya girdiği bu dönemde Japonyada ilim sınıflamasının itibar bulması tabiidir. Nishi'ye göre, Avrupa'da yaşanılan düşünürler arasında ilim tasnifi konusunda en yüksek bilgilere Comte sahibidir. Astronomi, matematik, fizik, kimya, biyoloji, sosyoloji olarak Comte'un sıraladığı ilimleri Nishi de tek kelimelerini Comte icad etmiştir. Toplum, kökünden gelmektedir. Sosyoloji, toplum hayatının çeşitli biçimlerini, siyaseti ve hukuku inceleyen bir felsefedir». (Seisei-hatsuun, 1883) Comte sosyolojisinin iki ana kavramına, düzen ve ilerleme kavramlarına da dikkati çeken Nishi, politikada en gerçekçi tavır ikisi arasında bir dengenin kurulmasında olduğunu ileri sürer. (Seiryakuren-Siyâset sosyolojisi). Comte sosyolojisi de, kendi düşünceleri de, henüz bu eseri kaleme aldığı zaman fazla aydınlık değildir. Daha sonra, 1875'de kaleme aldığı «Jinsei-Sanpo-setsu» (Toplum hayatının üç motifi) adlı eserinde statik bir görüş açısı benimseyerek toplumu faydacı açıdan yorumlar. Ona göre, toplum kuvvetini üç kaynaktan almaktadır: sıhhat, bilgi, zenginlik. Sosyal kurallar iki türdür. a) Hukuk gibi menfi olanlar, bir başkasının sıhhatini, bilgisini, servetini bozulmaktan korur. b) ahlâk gibi müsbet olanlar: sıhhatin, bilginin ve servetin artmasını teşvik ederler. Hükümetin iki görevi vardır: biri hukukî sorumluluğu, öteki eğitime

15) Japon Hukuk tarihinin bir özeti için Bk. M. Takikawa, Japanese Law, International Encyclopaedia of the Social Sciences, Law maddesi, IX-X, Mac Millan Company, New York 1949. 254-257.

de bağı olan iktisadî sorumluluğu. Birincisi statik ilimle açıklanabilir, ikincisi ise ancak energetik olarak, «Heiuren» (Ordu hakkında) adlı eserinde ise Nishi, toplumların gelişmesinde harbin yeri olduğunu belirterek, Kant ve Hegel'e yaklaşır. Ancak Nishi'yi katıksız bir batıcı sanmak yanlış olur. O Konfüçyanizmin de getirdiği aydınlıktan faydalanır ve «başkalarının üzerinde hâkimiyet kuran insan, önce kendisinin üzerinde hâkimiyet kuran insandır» esasından hareket ederek toplumu inceler. İnsanlar arası ilişkiler de Nishi'ye göre iki bölümdür: karı-koca, çocuk-büyük ilişkileri gibi özel ilişkiler ve imparatorla tebası, hoca ve talebeleri çeşitli dostlar, arasındaki mü-nasebet gibi, bir sıra düzeninin var olduğu genel ilişkiler. Bu görüşlerde de konfüçyüs'cülüğün asırlar sonrasına taşan etkileri açıkça hissedilir.

Gerçi Japonya'da Comte'un ismini ilk anan Nishi olmuş-tur ama Comte'un sosyolojisine dayanan ilk araştırmaları yapan, daha önce isminden bahsettiğimiz Dr. Takabe olmuştur. Dr. Tonge Takabe, tahsilini Fransa'da yapmış ve oradan döndükten sonra Tokyo üniversitesinde profesör olmuştur. Takabe araştırmalarında konfüçyanist geleneğe de dayanır, çünkü ona göre de konfüçyanizm bir sosyolojidir. Toplum hakkında organik bir görüşün sahibi olan yazar, aileye ve toplum içindeki sıra düzenine büyük önem verir. «Futsu Shakaigaku» (Genel Sosyoloji) adlı eserinde (IV cilt) Comte'un düşüncesi ile konfüçyanist düşünce arasında bir senteze varmağa çalışır. On ikinci asırda yaşamış Çinli bir konfüçyüscü'nün Shozan Riku'nun görüşlerine dayanarak, toplumun dinamik yorumu için iki yeni kavram getirir: Ri (düşünce) ve Sei (toplumsal gerçek).

Meici devrinde yaşamış olan Japon sosyologları batı sosyolojisinin utilitarist görüşü ile konfüçyanizm sosyolojisini kaynaştırmak istemişlerdir. Evvela konfüçyanist bir gelenekle yetişmiş oldukları için, sonra da konfüçyanizm ile batılı düşünceler arasında birbirine yakın olan hususlar bulunduğuna için. Konfüçyanizm, realizm ve rasyonalizm temellerine dayanarak insan toplumunu düzenleyen bir kural getirmek ister. Konfüçyanistler dinin dışında kalan bir ahlâk anlayışı üzerinde is-

larla durmuşlardır. Gerçi konfüçyanizmde aileye ve toplum içinde bir sıra düzeninin varlığına büyük önem verilir. Ancak siyasi hayatın halkın lehine olması da şarttır. Konfüçyanizmin bakış açısı ile batının rasyonalizmi birbirine yakınlaştırılabilir. Konfüçyüs düşüncesi Batıda onsekizinci asır fikir hayatını etkilemiş ve on dokuzuncu yüzyılda Comte'un talebeleri Konfüçyüs'ü «Doğudaki insanlık-dini»nin öncüsü olarak selâmlamışlardır. Comte hem insan toplumunun ilmini kurmak istiyordu, hem de sevgiye dayanan bir insanlık dini. Konfüçyüs ise Ti'de insanlığın bilgisini gösteriyordu, Jin'de insanlık sevgisini (16). Meici devri düşünürleri batılı düşünceler ile konfüçyanizm arasında bir benzerlik olduğunu farketmişlerdir. Nitekim, Nishi «Konfüçyanizm ile batı akılcılığı birbirine çok benzer» demektedir. Fukuzawa, toplum hayatındaki kurallar konusunda konfüçyanist davranışı benimsemiştir. Daha sonra yaşayan Setsurei Miyaké (1860-1945) ise «Klasik Çin ilmi yok olmamıştır. Batı ilmi geleneksel zihniyetin emrine verilmiştir» der. Öyle olduğu için Çindeki klâsik ilmin esasları ile batılı düşüncelerin hangi noktalarda birbirlerine yakınlaştıklarını bilmek lâzımdır.

Comte düşüncesini Japonyaya getiren Nishi, aynı zamanda John Stuart Mill'in (1806-1873) de mütercimidir. İngiliz sosyolojisinin kurucularından biri olan Mill'in 1863'de çıkan «Faydacılık» adlı eserini, 1877 de «Rigaku» adı ile klâsik Çinceye çevirir. Rore Sakatani (1822-1881) adlı bir konfüçyanist de eserin hem tercümesine iştirak etmiş, hem de ona bir önsöz yazarak «Gerçi eski Çinli düşünürler kişinin çıkarını küçümsemişler ama hiçbir zaman toplumun menfaatini yani gerçek menfaati gözden uzak bulundurmamışlardır. Eğer Konfüçyüs veya Mencius'un Mill'i okumaları kaabil olsa idi, ikisi de onun faydacılık anlayışına hayran kalırlardı» demiştir.

Meici'ler devrinde Japonların aldığı eğitim, tümü ile klâsik Çin ilmine dayanmaktadır. Bu gelenekle çok iyi bağdaşan

16) İnsanlık dini için P. Laffitte, A. General View of Chinese Civilisation and of the Relation of the West with China, translated by J. O. Hall, 1887.

Mill'in düşüncesinin o dönem Japonya'sında kazandığı itibara bu yüzden hayret etmemek gerek.

Japonya'da Comte ve Mill'in fikirlerinin Meici'ler devrinin fikir hayatını bütünü ile damgaladığını gördük. Ama sosyolojinin, batı sosyolojisinin Japonyaya bütünü ile girişi, asıl Spencer'in eserleri ile olmuştur. Japonlar Spencer'i neden bu kadar çok sevmişler ve onun eserlerini tercüm etmek ihtiyacını hissetmişlerdir acaba? Cevap basit: Spencer'in düşünceleri Meici'ler devrinin gerçekleştirmek istediği devrim ile tam bir uyuşma halindedir. Spencer askerî toplumun, endüstriyel topluma doğru değişmekte olduğunu ortaya çıkarmıştır. Meici'ler devrinin de istediği budur: Samurayların elindeki eski feodal sistemin yerine modern ve kapitalist bir toplumun geçmesi. G.Wallas'ın 1926 da çıkan «Düşünme sanatı» adlı eserinde söylediğine kulak verelim. «Belli bir ülkede doğan ve gelişen bir düşünce, bir zaman sonra unutulabilir, hatta tamamen terkedilebilir. Ama aynı düşünce, o düşünceyi kabule hazır olan bir başka ülkede büyük bir alâka görebilir. Spencer'in sentezci düşüncesi de, batı ilim ve tekniklerinin büyük bir acele ile kendine mal eden Japonyada böyle bir zemin bulmuştur işte».

Spencer'in düşüncesinin Japonya'da yagınlaşması üç Japon yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi olan Shoiti Toyama 1876 da Amerika Birleşik Devletlerinden dönmüş, Tokyo üniversitesinde Spencer üzerine bir seminer vermiştir. Spencer'in ikinci tanıtıcısı olan E.F. Fenollosa (1853-1908) Spencer'in evrimciliği ile Hegel'in spiritüalizmini bir senteze vardırmağa çalıştı. Ayrıca Fenellosu, doğu kültürü ile ilgili çalışmalarında Çin dilindeki kelimelerle, onları ifade eden işaret arasındaki sıkı bağa dikkati çekerek evrimci bir zihniyetle bu harflerin ne kadar tabii, yaşayan, plâstik ilişkileri ifade ettiğini belirtir (17). Ayrıca «Çin ve Japon sanatında Devirler» adlı eserinde büyük bir imparatorluğun kurulmasıyla beraber sanat üsluplarında nasıl bir tek büyük üslubun doğdu-

17) Fenollosa'nın bu eseri «The Chinese written Character» adı ile 1936 da Londra'da Ezra Pound tarafından yayınlanmıştır.

ğuna dikkati çeker. Fukuzawa'nın Japonyada gerçek bir sosyolojiye yol açan kişi olduğunu söylemiştik. Idealist bir filozof olan Fenollosa'nın da kültür sosyolojisinin öncüsü olduğu söylenebilir.

Spencer'in Japonyadaki üçüncü tanıtıcısı Nagao Aruga (1860-1921) Fenollosa'nın talebesidir. Eserlerinin başlıkları onun ne kadar Spencer'ci olduğunu göstermeğe kâfidir. «Toplumun evrimi», «Dinin evrimi» vs.

Batı sosyolojisinin büyük temsilcileri olarak Comte, Mill ve Spencer'in düşünceleri Japonya'da bu şekilde yaygınlaştı. Ancak Japonya sosyoloji tarihinde bir Alman sosyologuna da yer ayırmak gerekecek: Lorenz von Stein. Bu Alman düşünürü Meici'ler devrinde Japon hükümetinin danışmanı da olmuştur. Von Stein'in Viyana'daki derslerin izleyen Aruga onları 1889'da tercüme ederek, yayımlamıştır. Gerçi Von Stein, bu derslerde soyolojik bir sistem geliştirmez ama Japonya açısından çok önemli olan bazı düşünceler öne sürer: hükümete severek itaat etmek ile mecburî olarak itaat etmek arasındaki fark, bir ülkenin zenginleşmesinde veya fakirleşmesinde etkili olan sebepler, nüfus yoğunluğu, milliyetçilik, eğitim, yabancı ülkeler ile olan ilişkiler gib konularda Japonları aydınlatır. Ayrıca, von Stein, toplumun dinamizmini sağlayan kanunlara da temas ederek, sosyal bir sınıfın yükselme ve gerileme imkânlarını belirler. Toplum hayatında yeni alınacak şeyler ile, maziden getirilerek korunacak müesseseler ayrımını yapar. Toplum batının mantığına dayanan yapısını da, doğunun akıl-üstüne dayanan yapısını da giyebilecek olan bir vücut gibidir. Şintoizm Japonya için hem bir din sayılabilir, hem de bir din değildir. Hristiyanlığın Japonyada kabul görmesi, Şintoizmden gelen dinî şuurun katolik dini ile kaynaşabilmesindedir. Konfüçyaznizmin kusuru, devleti aile modeli üzerine kurmasıdır. Oysa bugün artık Japon halkı, devletine itaat etmemeği de öğrenmiştir. Von Stein'in şahsî gözlemlerine dayanan bu görüşlerine Japonların verdiği ehemmiyet, biraz da onun Almanya gibi zengin bir devletin ferdi olmasından ileri gelmektedir.

Başlangıçta Spencer'in teorilerini Doğu toplumuna uygulayan Aruga, sonradan von Stein'in tesiri ile devlet ve toplum

ayrımını yapmadığı için Spencer'e çatmıştır. Ona göre, devletin amacı, bütün ahalinin devlet mekanizmalarına katılarak, onu yaşatmasıdır. Dolayısıyla devlet kurumu, eşitlik esasına dayanır. Oysa toplum, bencil ferdlerden meydana gelmiştir. Bencilliğin tabii sonucu, eşitsizlik ve baskıdır. Devlet, kendisine verilen gücü kötüye kullanırsa, bunun sonucu devrimdir. Ama asıl devrim, toplumda, toplumun gerçek gücünde bir değişiklik varsa, bunun sonunda ortaya çıkar.

Japonyada etkili olan batılı, özellikle Alman ve Avusturyalı sosyologlardan bahsederken bir sosyal Darwin'ci olan Gumplo-wiez'in de adını hatırlamak gerekecek. Tarihdeki ana süreci, ırklar arasında doğan harpler olarak gören Gumplo-wiez'in Japonyadaki takibçisi, Hiroyuki Kato'dur. (1836-1916) Önce tabiatın insana verdiği haklardan bahseden Kato, kısa zamanda bir Darwin'ci ve bir evrimci kesilmiştir. Katı materyalizmi onun, din olayını bir kenara itmesine yol açmıştır. Bu tutum da aslında Japonların ruh yapısına pek ters düşmemiştir.

Daha önce de belirtildiği gib, Japonya'ya Avrupa sosyolojisinin giriş tarihinin, batı medeniyetinin Japonya'nın batılılaşması da Japonya'nın geleneksel kültür ve düşünce yapısına ve şartlarına, yeni devrin ihtiyaç ve arzularına bağlıdır.

Yeni fikirler Japonyada birçok sahada etkili oldu. Evvelâ siyasî ve sosyal düşünce tarihi bu değişikliklerden etkilendi. Sonra bağımsız bir ilim dalı olarak soyoloji kuruldu. Toplumla ilgili olay ve meselelere yeni bir bakış açısından incelenmeğe başlandı.

Meicilerin imparatorluğu yeniden kurma dönemleri Japonya'nın yabancı tesirlere bütünü ile açıldığı ve dolayısıyla Japonların kendi toplumları hakkındaki görüşlerinin genişlediği, esneklediği bir dönemdir. Bu devirden itibaren Japon toplumu artık batı toplum modellerine kıyaslanabilecek bir hâle gelmiştir.

Japonlar Meici döneminde toplumlarında meydana gelen büyük değişikliği nasıl değerlendiriyorlardı acaba? Yabancı ülkeler ve yabancı insanlarla nasıl bir ilişki içine giriyorlardı?

Meici'lerin devriminden sonra, eski Japon medeniyeti ile yeni Japon medeniyetini karşılaştıran birçok eser kaleme alınmıştır. Japonya'daki yabancılarla bir arada yaşamak veya Uzakdoğu milletlerinin birliği gibi konularda kitaplar yazılmıştır. Genellikle Spencer'in ve diğer Avrupalı sosyologların görüşlerinin egemen olduğu bu eserlerde sosyolojik bir sistemleştirme veya teori aramak yersiz olur. Ama hepsinin de Japon sosyoloji tarihinde bir yeri vardır.

Batı sosyolojisini Japonya'ya girmesi bir başka önemli sonucu doğmuştur, Japonyadaki batı sosyolojisinin karşısında, kaynağını geleneksel düşünceden alan yerli bir sosyolojinin gelişmesidir. Şintoist, konfüçyanist veya budist bir sosyolojiye yol açacak olan bu denemeler arasında Bonji Kawatsura (1862-1929) ve Shintaro Shirai'nin (1862-1932) isimlerini anmak yerinde olacaktır. Kawatsura, «Toplum teşkilatının ana direkleri» adlı eserinde «Ben»im üç cephesi üzerinde durur. Aramitama, ben'in vücuda bağlı olan kısmıdır. Nigimita, ma, ben'in toplumla ilgili olan kısmı ve zihni ilişkileridir. Naobi ise, ben'in bütün varlıklara bağlayan aşkın ben'dir. Yine Shirai, «Toplumun en yüksek amacı» adlı eserinde, toplum hayatında, özellikle nesilerin arasındaki farkdan doğan sosyal değişiklikler üzerinde durur. Feodal rejimin kendine göre iyi tarafları vardır. Özellikle yönetici sınıf ile halk arasında sıkı bir bağlılık yaratmış, ve şehirlerle köyler arasında bir denge kurmuştur feodalizm. Yine bu gruba dahil edebileceğimiz Shundai Ishikawa «Budist bir toplum anlayışına giriş» (1920) adlı kitabında budist dünya görüşünü toplumsal boyutlarıyla yorumlayarak herşeyin birbirine bağlı olduğunu söyler: bir öznesi ve nesnesi, kölesi ve efendisidir (18).

Çağdaş Japon sosyolojisi

Birinci Dünya harbi sonrasında Japon toplumunda Avrupalı düşünürlerin teorik etkisi devam etmektedir. Bu yıllarda Simmel, Viorkandt ve Von Wiese'nin «Sosyal Şekiller okulu»

18) Kurauti, a.g.m., 214-222.

itibardadır. Yasuma Takada, 1922 de çıkan «Shakaigaku Genri» (Sosyolojinin Prensipleri) adlı eserinde von Wiese'nin ününü bütün Japonyaya duyurur.

İkinci Dünya harbinden önce ve harb boyunca, Japon sosyologları, askerî idarenin araştırma konularına ve metodlarına getirdiği sert yasaklamalarla karşılaştılar. Bu dönem sosyolojik araştırmanın pek sınırlandığı ve verimsizleştiği bir dönem oldu. Yapılan bir kaç çalışma arasında Teizo Toda'nın «Kazokukosei»si (Aile yapısı, 1937), Eitaro Şuzuki'nin «Nihon Neson Shakaigaku Genri»si (Japon Köy sosyolojisinin temelleri, 1940) ve Kizaemon Aruga'nın «Nihon Kazokuseido to Kosakuseido»su (Japon aile yapısı, 1943) sayılabilir.

Harb sonrasında Japon sosyologları araştırmalarında serbest bırakıldılar. Ancak uzun süre ihmal edilmiş olan ampirik çalışmaların nasıl bir metodoloji izlenerek yürütüleceği konusunda bir kararsızlık vardı.

Biz önce Japonyadaki çağdaş sosyoloji çalışmalarının hangi alanlarda yoğunlaşmış oldukları üzerinde duralım ve bunu bir tablo ile görelim (19):

Yıl farkları göz önüne alınmazsa 890 Japon sosyologunun en çok ilgisini çeken konular şu şekilde sıralanabilir:

1) kırsal alanlar ve köy (o/o 25,2)

2) Aile sosyolojisi (o/o 18, 3)

19) Çalışmanın bundan sonraki kısmında Shogo Koyano'nun «Trends in Japanese Sociological Studies with particular reference to the present state of affairs» adlı makalesinden istifade ettik. Makalenin yazarı 1916'da doğmuştur. Tokyo Metropolitan Üniversitesinde sosyoloji profesörüdür. En önemli eseri 1972'de Japonca çıkmış olan «Sosyoloji» adlı kitabıdır. 8-10 Nisan 1971'de Hawaii'de toplanan American Pacific Sociological Association'ın 42. yıllık toplantısında vermiş olduğu bu tebliğ, tekrar gözden geçirilerek 1973 Ekim'inde Tokyo'da toplanan ilk Asyalı sosyologlar kongresinde yeniden sunulmuştur. Tebliğin metni için Bk. «Sociology and Social Development in Asia, Proceedings of Symposium, edited by Tedashi Fukutake - Kiyomi Marioka, University of Tokyo Press, 1974, 343-362.

- 3) Sosyal felsefe, Düşünce ve sosyoloji tarihi (o/o 16,7)
- 4) Patoloji ve sosyal sorunlar (o/o 15,4)
- 5) İş idaresi, çalışma ve endüstri sosyolojisi (o/o 15,2)
- 6) Sosyal psikoloji ve davranış (o/o 14,8)
- 7) Genel teori (o/o 14,2)
- 8) Kültür ve Din (o/o 13,9)
- 9) Sosyal tıp (o/o 13,5)
- 10) Şehir sosyolojisi (o/o 12,7)

Japonya'da gerek alan araştırmaları, gerekse teorik çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Genel teori, sosyal felsefe ve düşünce, sosyoloji tarihi ve sosyal değişme teorileri üzerinde özellikle çalışılmaktadır. Yaşlı sosyologlar, teorik konulara, orta-yaşdaki sosyologlardan daha çok ilgi duymaktadırlar. Ancak genç nesilde de teorik konulara yeniden bir ilginin doğduğu dikkati çekmektedir. Teorik araştırmalar, ilerde görüleceği gibi, batılı düşünürlerin geniş ölçüde tesiri altındadır. Böyle olmasına rağmen batılı teoriler, yerli ampirik araştırmalarla sınılandıktan sonra kabule şayan görülmektedir. Yeni nesil Japon sosyologların özellikle üzerinde çalıştıkları alanlar sosyal psikoloji, endüstri sosyolojisi, sınıf ve sosyal hareketlilik, iletişim ve semboller, köy konularıdır.

Endüstrileşme ile şehirleşme beraber gelişen iki olay olduğu için, bu iki olayın birlikte doğurduğu meseleler, aile, sosyal patoloji, endüstri ve çalışma, kültür ve din, sosyal refah gibi meseleler sosyologların dikkatini özellikle çekmiştir. Köy alanlarında bulunan fabrikalar kapanmakta ve köy nüfusu azalmaktadır. Bu ilişkide şehir ve köy araştırmalarının birlikte yürütülmesini gerektirmiştir. Şehir ve köy ile ilgili batı teorileri gözden geçirilmiş ve Japonyaya özgü birçok yeni kavram ortaya atılmıştır.

Endüstri ve iş sosyolojisi, hızlı teknolojik değişmeden ve endüstrileşmeden doğan meseleleri incelemektedir. Bu alandaki çalışmalar, küçük ve orta büyüklükteki iş yerlerindeki

problemlerin incelenmesiyle başlamış, sonra iş ve iş idaresi ilişkileri,, teknolojik değişiklikler karşısında işçilerin tutumları gibi konulara kaymıştır. Çağdaş dünyada varlıklarını önemle sürdürebilen «aile işletmeleri» ayrıca sosyal tabakalaşma ve sosyal hareketlilik de sosyolojinin bu dalında ilgi uyandıran alanlardandır.

Şimdi daha teferruatlı olarak araştırmacıların isimleri ve eserlerini görelim.

Köy sosyolojisi alanında öncü çalışma Suzuki'nin daha önce zikredilen çalışmasıdır. Le Play'ci okul ve Sorokin'in te-siri altındadır. Yazar «doğal-köy» kavramından hareket et-mektedir. Ona göre «doğal köy» kendi kendine yeten, akra-balık ve din gibi geleneksel sosyal ilişkilerin bir araya tabii olarak getirdiği en küçük zümredir. Idari olarak «köy» adı ve-rilen birim, bu doğal köylerin biraraya getirilmesinden oluş-muştur.

Aile sosyolojisi alanında Aruga daha önce ismi verilen çalışmasında «dozoku dan» kavramını geliştirir. Hizmetçileri ve akrabası olmayan yakınları da içeren bu kavram babaerkil bir bağ ile hierarşik olarak teşkilâtlanan, aynı mekânda otura-dan ve ortak ata-tanrılara ibadet eden bütün ferdleri kucaklar. Yazara göre, bu aile tipi, günümüz Japon toplum yapısının bir prototipidir.

Dikkati çeken şudur ki, biri köy, biri aile sosyolojisinin çağdaş öncüsü olan bu iki yazar da, kullandıkları kavramların, örtük bir şekilde de olsa, çağdaş Japon toplumunda geçerli-liğini sürdürdükleri inancındadırlar. Nitekim Suzuki, şehirlerde «doğal alanlar» ayırır Aruga ailelerin birleşmesinden meyda-na gelen «dozoku-dan»ları bir araya getiren «ie rengo» kavra-mını «kumi» (ailelerin teşkilâtlanması) kavramıyla zenginleştirir.

Bir milyon sekiz yüz bin kurban veren ve şehir alanlarının o/o 40 ı harabe olan Japonyada İkinci dünya harbinden sonra büyük yapı değişiklikleri meydana gelmiştir. Buna bağlı ola-rak sosyologların dikkati de geleneksel köy yapısından ve ak-rabalık ilişkilerinden, buralarda meydana gelen yapı değişik-liklerine çevrilmiştir.

Tablo I

1973 yılında «Japan Sociological Society»nin topladığı verilere göre Japon sosyologlarının çalışma alanlarını ve üniversite mezuniyet yılları

Çalışma Alanı	1945'den önce		1946 - 1960	
	Sayı	%	Sayı	%
1 — Sosyal Felsefe, Düşünce ve Sosyoloji Tarihi	40	23.4	55	15.1
2 — Genel Teori	29	17.0	47	12.9
3 — Sosyal Değişme Teorileri	18	10.5	25	6.8
4 — Grup ve Organizasyon	15	8.8	42	11.5
5 — Sınıf, Tabaka ve Hareketlilik	11	6.4	29	7.9
6 — Aile Sosyolojisi	36	21.1	67	18.4
7 — Köy Sosyolojisi	34	19.9	104	28.5
8 — Şehir Sosyolojisi	25	14.6	49	13.4
9 — Ülke-içi ilişkiler ve alan araştırması	13	7.6	26	7.1
10 — Siyaset Sosyolojisi	5	2.9	30	8.2
11 — Sosyal Hareketler	3	1.8	15	4.1
12 — İş İdaresi Çalışma ve Endüstri Sosyolojisi	21	12.3	47	12.9
13 — Nüfus	12	7.0	11	3.0
14 — Eğitim Sosyolojisi	23	13.5	44	12.1
15 — Kültür ve Din Sosyolojisi	37	21.6	50	13.7
16 — Sosyal Psikoloji	13	7.6	50	13.7
17 — İletişim ve Semboller	13	7.6	24	6.6
18 — Patoloji ve Sosyal Sorunlar	22	12.9	61	16.7
19 — Sosyal Tıp	28	16.4	47	12.9
20 — Planlama ve Gelişme	5	2.9	23	6.3
21 — Araştırma Metodları	7	4.1	20	5.5
22 — Ekonomik Sosyoloji	2	1.2	4	1.1
23 — Sosyal Tarih	1	0.6	2	0.5
24 — Hukuk Sosyolojisi	2	1.2	2	0.5
25 — İrk ve Folklor	3	1.8	2	0.5
26 — Boş Zamanlar ve Spor	—	—	1	0.3
Aktüel rakam	171		365	

1961'den sonra		Bilinmeyenler Sayı	Toplam	
Sayı	%		Sayı	%
49	15.6	5	149	16.7
48	15.2	2	126	14.2
29	9.2	2	74	8.3
28	8.9	7	92	10.3
38	12.1	4	82	9.2
49	15.6	11	163	18.3
75	23.9	11	224	25.2
35	11.1	4	113	12.7
20	6.3	4	63	7.1
21	6.7	2	58	6.5
17	5.4	1	36	4.0
58	18.5	9	135	15.2
7	2.2	—	30	3.4
34	10.8	2	103	11.6
33	10.5	4	124	13.9
64	20.4	5	132	14.8
32	10.2	3	72	8.1
49	15.6	5	137	15.4
36	11.5	9	120	13.5
10	3.2	2	40	4.5
14	4.5	2	43	4.8
1	0.3	—	7	0.8
—	—	—	3	0.3
2	0.6	—	6	0.7
2	0.6	1	8	0.9
2	0.6	—	3	0.3
314		40	890	

Genç köy sosyologlarının lideri olan Tadashi Fukutake, tarı malanlarında meydana gelen yapı değişiklikleri üzerine ampirik olarak çalışmıştır. «Nihon Sonraku no Shakai Kozo» (Japon köy toplumunun yapısı, 1959) adlı çalışmasında, geleneksel köy yapısında karşılaştığımız dayanışmanın, küçük boyutlu çiftliklerden doğan zorunlu bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi olduğunu ileri sürer. Harb sonrasında yapılan toprak reformu ve doğan teknolojik değişiklikler, çiftlik faaliyetlerini daha rasyonel bir temele oturtmakta ve beraberinde yeni dayanışma biçimleri getirmektedir. 1937'de «Kazoku-kosei» (Aile yapısı) adlı bir eser kaleme alan Teize Toda'nın devamcısı olan Takashi Koyama, çeşitli şehirleşme derecelerinde bulunan birçok ailenin, aile anlayışında meydana gelen değişiklikleri alan araştırması yaparak incelemiştir. Çalışmasının sonuçlarını 1960 da çıkan «Gendai Kazoku no Kenkyu» (Çağdaş aile üzerine bir çalışma) adlı eserinde ortaya koymuştur.

Suzuki'nin «doğal köy» kavramı yetersiz bulunmuş, Aruga'nın teorisi ise statik olarak nitelendirilmiştir. Ama her ikisinin de şehir sosyolojisinin gelişmesine katkısı olmuştur. Suzuki 1957'de «Toshi Shakaigaku Genri» (Şehir sosyolojisinin ilkeleri) adlı eserini bastırılmış ve kitabda «Knot-organ» (yani toplumdaki farklılaşmadan doğan birbirini tamamlayıcı görevler) kavramını kullanmıştır. Aruga da «aileler birliği» kavramının Japon şehir sosyolojisinde geçerliliğini koruyan bir kavram olduğunu ileri sürmüştür.

Endüstri sosyolojisinin en önemli öncüsü ise Kunie Oda-ka'dır. 1942 de çıkan eseri «Shokugyo Shakaigaku» (Çalışma sosyolojisi) başlığını taşımaktadır. Endüstrileşme ile birlikte ele alınan şehir sosyolojisi çalışmalarının ise Fukutaro Okui'nin «Gendai Daitoshi-ron»u (Çağımızın büyük şehri, 1940) ile başladığı söylenebilir. Yazar Chioago okulunun görüşlerine bütünüyle katılmaktadır. Bu eser, Eichi Isomura'nın «Toshi Shakaigaku Kenkyu» (Şehir toplumu üzerine bir deneme, 1950) adlı eseri tarafından kısmen aşılmıştır. Isomura, şehir hayatından doğan patolojik durumlar, şehir idaresi, şehir plânlaması gibi konulara vukuf ile el atmıştır.

Sağlam bir metodolojisi bulunmayan harb-sonrası Japon sosyolojisinin alan araştırmalarında çok zengin bir deneye sahip olan Amerikan sosyolojisi tarafından etkilenmiş olması gayet tabiidir. Japon sosyologlarının bu konudaki gayretleri iki yönde gelişmiştir.

1) Batının en önemli sosyoloji eserlerinin Japoncaya tercümesi ve yorumlanması ile sosyolojik teori ve düşünce konusundaki boşluğun doldurulması. Yabancı sosyologlar arasında E. Fromm, G.C. Homans, S.M. Lipset, R.K. Merton, C.W. Mills, T. Parsons, D. Riesman gibi büyük Amerikalı sosyologlar yer almaktadır. Ayrıca bunların yanı sıra E. Durkheim, K. Marx ve M. Weber gibi büyük Avrupalı sosyologların da eserleri tercüme edilmiştir.

2) Özellikle büyük Amerikalı yazarların eserlerinde kullandıkları metodların Japon toplumuna uygulanması. Bu uygulanma sonucunda da Japon sosyolojisinde bir «araştırma patlaması» olmuş ve sosyoloji birçok alt-dala bölünmüştür.

Şimdi bir tablo ile Japon sosyologlarının 1966 yılında Japon olmayan sosyologlara karşı duydukları ilgiyi görelim: Tablo II

Görüldüğü gibi, Japon sosyologlarının ilgi duydukları yabancı sosyologlar yaş gruplarına göre değişmektedir. Ancak bunun iki istisnası vardır: Parsons ve Merton. Her yaşdaki sosyolog bu iki Amerikalı yazara ilgi duymaktadır. Tablodan açıkça ortaya çıktığı gibi, yaşlı nesil, Avrupalı sosyologlara daha çok ilgi duyarken, genç neslin dikkati Amerikalı sosyologlar üzerinde toplanmaktadır. (Orada da bazı istisnalar vardır.)

Japon sosyologları harb sonrası Japon sosyolojisinin ana eğilimleri konusunda da yaş gruplarına göre farklılık göstermektedirler. Ancak hemen her yaşdaki Japon sosyologu, araştırmalarda titiz bir çalışma döneminin başladığı, konuların farklılaştığı, ve Amerikan sosyolojisinin Japonyada yaygınlaştığı konusunda birleşmektedirler.

Tablo II

1966 yılında Japon sosyologlarının yabancı sosyologlara duydukları ilgiyi gösteren tablo % (*)

Yabancı sosyologlar	Yaş gruplarına göre Japon sosyologları					Toplam
	30 ve aşağı	31-35	36-44	45-54	55 ve +	
Hiç kimse	30.77	14.29	21.74	40.00	40.00	28.75
Parsons	30.77	28.57	21.74	20.00	20.00	23.75
Merton	30.77	7.14	30.43	13.33	6.67	18.75
Weber	7.69	7.14	—	26.67	20.00	11.25
Mills	—	28.57	13.04	—	13.33	11.25
Durkheim	—	7.14	8.70	13.33	20.00	10.00
Homans	7.69	7.14	4.35	13.33	—	6.25
Dahrendorf	15.38	7.14	4.35	—	—	5.00
Marx	—	14.57	—	6.67	—	3.75
Sorckin	—	—	4.35	—	13.33	3.75
Wirth	—	—	—	13.33	6.67	3.75
Mclver	—	7.14	4.35	6.67	—	3.75
Sartre	—	14.57	4.35	—	—	3.75
Fromm	7.69	7.14	—	6.67	—	3.75
Lipset	7.69	14.57	—	—	—	3.75

(*) Bu tablo H. Suzuki'nin «Sengo Nihon Shakaigaku no Mondaijokyo» (Harb sonrası Japon sosyolojisinin meseleleri ve durumu) adlı makalesinden alınmıştır. Makale, Japanese Sociological Review'nun 17. cildinde, No. 2, 1966 yılında yayımlanmıştır.)

Tablo III

1966 yılında Japon sosyologlarının harb - sonrası Japon sosyolojisindeki ana eğilimler hakkında yorumları % (*)

	30 ve aşağı	31-35	36-44	45-54	55'den	Toplam
Titiz çalışma	25.00	14.71	15.58	27.78	9.68	18.00
Konularda çeşitlenme	7.14	17.65	14.63	13.89	12.50	13.74
Amerikan sosyolojisinin						
Girişi	17.86	14.71	9.76	8.33	16.13	12.32
Marksizmin etkisi	28.58	8.82	3.66	5.56	3.25	8.05
Teori hazırlıkları	—	11.76	8.58	13.89	—	7.58
Teorilere uymazlık	7.14	8.82	8.54	—	9.68	7.11
Sosyologların işbirliği	—	11.76	6.10	8.33	6.45	6.69
Pratik uygulama	—	—	7.32	8.33	3.25	4.74
JSS artan önemi	—	2.94	7.32	5.56	3.35	4.47
Diğer	14.28	11.76	15.80	8.33	35.49	16.09

(**) Tablo II'nin alındığı kaynaktan.

1950'lerden sonra Batı sosyolojisinin etkisi altında olan birçok monografik çalışma çıkmıştır. Bunlar arasında en çok dikkate çarpanlardan biri Kenichi Tominaga'nın «Shakai Hendo no Riron» (Sosyal Değişim üzerine bir teori, 1965) adlı eserdir. Yazar, Parsons'ın etkisi altındadır. Kazuko Tsurumi'nin «Sosyal değişme ve ferdi: II. Dünya harbinden evvel ve yenilgiden sonra, 1970» adlı eseri de çok önemlidir. Yazar sosyalleşme ile ilgili birçok data kullanarak kişilik değişmesi ile toplum ilişkisini araştırmaktadır.

Marksist, sosyoloji 1950'lerden sonra önem kazanmıştır. Marksist Japon sosyologlar tenkitlerini Amerikan sosyolojisi etkisinde kalan eserlere yönelttikleri gibi, ayrıca daha derine inmekte ve «sosyolojinin kendisi»nde hedef almaktadır. Genç bir sosyolog olan Takayoshi Kitagawa, Japon sosyologlarının önünde üç imkân olduğunu ileri sürmüştür: 1) «Amerikan sosyal psikolojisinin ve sosyolojisinin metodlarını kullanmak. 2) Tarihi maddeciliğin metodlarını kullanmak, 3) Bu teorilerin ikisini birlikte kullanmak». Yazar üçüncü yolun çok zor olacağını ve pek verimli olmayacağını da ilâve etmektedir. Bu üç imkânın 1969 yılında Japon sosyoloji cemiyetinin düzenlediği yıllık kongrelerden biri olan «Fonksiyonalizm sosyal değişme ile bağdaştırılabilir mi?» konulu sempozyumda 3 ayrı grub tarafından temsil edilmiş olması ilginçtir. Her panelist, kendi görüşünü ileri sürmüş, fakat diğer konuşucununkini reddetmemiştir.

Bazı ciddi marksist sosyologların «marksist sosyoloji» yi de tenkit etmekten çekinmedikleri görülmüştür. Bir yazar «marksistler, toplumun güncel meselelerini ampirik deneyden geçirerek kendi görüşleri ile karşılaştırmalıdır» demiş, bir başkası «ilmî sosyalizm, tarihî maddeciliğin günlük hayata uygulamasında alan araştırmalarından vazgeçemez» diye yazmıştır. Marksist olmayan sosyologlar da teorilerini ve görüşlerini yeniden gözden geçirerek, marksist sosyologları cevaplandırmalıdır. «Tenkitçi sosyoloji»nin ortaya çıkması belki de bunun sonuçlarından biri olacaktır. Marksist olan ve olmayan sosyologların ampirik araştırmada iş birliği içinde olmaları da arzu edilmektedir.

Japonya'da sosyoloji en aktüel ve hayati sorunlara girmekten çekinmemiş ve nitekim 1969 da öğrenci olayları zirvede iken «Japanese Sociological Review» üniversite ve öğrenci olayları üzerine özel bir sayı çıkararak, mikroskopik ve makroskopik yaklaşımlarla konuyu tartışmıştır.

Şimdi Japon üniversitelerindeki sosyoloji öğretimi ve araştırma konuları üzerinde duralım.

Japonyada II. Dünya harbinden sonra üniversitelerin ve üniversite öğrencilerinin sayısı büyük bir hızla arttı. Buna bağlı olarak üniversitelerde de sosyoloji hocasına ve sosyoloji dersine olan talep çoğaldı. Özellikle «Sosyolojiye Giriş» derslerinin sayısı arttı ve birçok «Sosyoloji el kitabı» kaleme alındı. Bu yüzden uzmanlık isteyen konularda bir süre için yayın olmadı.

IV. Tabloda kurumlarına göre üniversitelerdeki sosyoloji dersleri gösterilmiştir.

V. Tabloda 1966 daki öğretim kadrosunu ve tablo VI. da aynı yıldaki öğretim kadrosunun yaşlara göre grublamasını görüyoruz.

Japonyada sosyoloji genellikle Edebiyat Fakülteleri bünyesi içinde yer almaktadır. Millî üniversitelerde bu gelenek devam etmekte ve sosyoloji bölümleri felsefe, tarih, psikoloji bölümleriyle birlikte ele alınmaktadır. Ancak üniversitelerde, sosyolojinin, iktisat, siyasî ilimler, iş idaresi ve diğer sosyal bilim dallarıyla birlikte okutulması yolunda yeni bir eğilim başlamıştır. Bu durum, sosyoloji eğitiminin içerik ve metodlarında da bir değişikliği kendiliğinden getirecektir. Yakın alanlardaki uzmanlarla fikir ve düşünce değiş-tokuşunun gerek öğretici, gerek öğrenci açısından sosyolojiye yeni ufuklar açacağı muhakkaktır.

Şimdi de son olarak Japonyadaki araştırma grupları üzerinde duralım. Bu araştırma grupları, sınırlı konularda çalışma yapan genellikle az sayıdaki sosyologdan meydana gelmiştir. Köy, şehir, endüstri ve aile alanlarında ampirik araştırmalar yürütülmüş, bazı teorik araştırma grupları da ortaya çıkmıştır. Bazı gruplarda sosyoloji dışındaki sahaların uzmanları da yer almaktadır. Az bir kısmı Japon hükümetinden veya resmî kuruluşlardan fon alabilen bu gruplar, kendi imkânlarıyla araştırmalarını yürütmektedir.

Tablo IV Üniversitelerdeki Sosyoloji Dersleri (1966)

	Millî	Genel	Özel	Toplam
Üniversitelerin sayısı	74	37	234	345
Sos. Böl. sayısı	10	2	14	26
Sosyoloji Fakülteleri	1	—	11	12
Sosyoloji Bölümleri	13	7	26	46
Birinci Disiplin olarak	36	3	27	66
Tarih ve Felsefe içinde	15	16	119	150
Sosyolojinin olmadığı				
fakülteler	2	5	15	22
Toplam	67	31	198	296

(Japon Sosyoloji Cemiyetinin (JSS) Sosyoloji Eğitimi Komisyonunun topladığı verilere dayanan bu tablo Japanese Sociological Review'da basılmıştır. Cilt 17, no 4, 1968).

Tablo V Japonya'da Sosyoloji Öğretim Kadrosu (1966)

	Millî	Genel	Özel	Toplam
Sosyoloji Fakültelerine mensub olanlar	12	—	124	136
Sosyoloji Fakültesi olmayan Yüksek Okullardaki Sosyoloji Böl. mensupları	73	40	135	248
Sosyoloji Bölümünün olmadığı yerlerde Sosyolojiyi Birinci Disiplin olarak veren Sosyoloji mensupları	101	4	49	154
Birinci Disiplin olarak sosyolojiyi vermeyen okullardaki sosyoloji dersi hocaları	11	10	63	84
Toplam	197	54	371	622

(Aynı kaynaktan)

Tablo VI Sosyoloji Öğretim kadrosunun Yaş Ortalamaları
(1966)

	Milli	Genel	Özel	Liseler	Toplam
20 - 29	1	—	7	4	12
30 - 39	51	7	127	20	205
40 - 49	75	18	67	8	166
50 - 59	50	15	35	11	111
60 - 69	20	4	61	11	96
70 - 79	—	—	19	2	21
80'den yukarı	—	—	2	2	4
Bilinmeyenler	2	10	53	2	67
Toplam	197	54	371	60	682

(Aynı kaynaktan)

Önce 1971 martında Japonyadaki sosyoloji araştırma gruplarının neler üzerinde çalıştıklarını ve diğer özelliklerini görelim :

1) İçerik:

teori (8), köy alanları (7), şehir alanları (7), cemaat (5), endüstri ve çalışma (7), Aile (3), sosyal sınıf (8) eğitim ve kültür (4), Diğer (7).

2) Katılan araştırmacıların sayısı:

5 veya daha az (7) 6-10 (20), 11-15 (8), 16-20 (3), 20-50 (3), 50-100 (3), 100 ve daha fazla (4), Bilinmeyen (2).

3) Araştırmacıların

hepsi sosyolog (22), disiplinler arası (18), sosyologlar çoğunlukta (18), sosyolog olmayanlar çoğunlukta (10).

Şimdi de 1978 de faal olan Sosyoloji araştırma gruplarının isimleri ve araştırmacılarının sayısını belirtelim :

1) Harb sonrası kırsal alan araştırma grubu

a) T. Fukutake (Tokyo Üniversitesi)

b) 9 köy sosyologu

- 2) ifti köyleri araştırma grubu
 - a) A. Kawamoto (Meici Gakuin niversitesi)
 - b) 6 köy sosyologu, diğer alanlardan 1 kişi.
- 3) Zira alanlar araştırma grubu (bir isim denemesi)
 - a) T. Kanno (Miyagi Eğitim koleji)
 - b) 4 köy, 2 eğitim sosyologu
- 4) Köy araştırma grubu
 - a) N. Oyama (Hokkaido niversitesi)
 - b) 6 sosyolog
- 5) Köy halkındaki gelişmeleri araştırma grubu
 - a) S. Kitano (Komazawa niversitesi)
 - b) 20 sosyolog, 30 diğer alandan araştırıcı
- 6) Tokuku niversitesi cemaat araştırmaları grubu
 - a) Y. Saito (Tohoku niversitesi)
 - b) II sosyolog
- 7) Banliyö alanları araştırma grubu
 - a) T. Nakano (Tokyo Eğitim niversitesi)
 - b) 10 Sosyolog
- 8) Tokyo Şehir sosyolojisi araştırma grubu
 - a) S. Koyano (Tokyo Metropolitan niversitesi)
 - b) 9 Şehir sosyologu
- 9) Tsuyama Şehir Araştırma grubu
 - a) S. Kurasawa (Tokyo Metropolitan niversitesi)
 - b) 9 sosyolog
- 10) Kansai Bölgesi Şehir sosyolojisi araştırma grubu
 - a) S. Iizuka (Momoyama Gakuin niversitesi)
 - b) 12 sosyolog
- 11) Aile sosyolojisi araştırma Grubu
 - a) T. Koyama (Tokyo niversitesi)

- b) 38 sosyolog, diğer alanlardan 104 araştırıcı
- 12) Aile sosyolojisi semineri
- a) T. Yamane (Osaka Metropolitan Üniv.) ve Y. Yuzawa (Ochanomizu Kadın Üniversitesi)
- b) 38 sosyolog, diğer alanlardan 21 araştırıcı.
- 13) Kansai Bölgesi Aile araştırma grubu
- a) T. Kamiko (Osaka Metropolitan Üniversitesi)
- b) 15 sosyolog
- 14) Modern Endüstri ve Çalışma araştırma grubu
- a) H. Hazama (Tokyo Eğitim Üniversitesi)
- b) 10 sosyolog
- 15) Değişen Endüstriyel yapıdan doğan Çalışma meselelerini inceleme Grubu
- a) H. Mannari (Kansei Gakuin Üniversitesi)
- b) 16 sosyolog, diğer alanlardan 3 araştırıcı
- 16) Küçük işletmelerdeki iş idaresini inceleyen araştırma grubu
- a) S. Matsushima (Tokyo Üniversitesi)
- b) 6 çalışma sosyologu
- 17) Ekonomik sosyoloji araştırma grubu
- a) T. Inagami ve K. Nitagai (Tokyo Üniversitesi)
- b) 3 sosyolog
- 18) Sosyal hareketlilik araştırma grubu
- a) H. Suzuki (Kyushu Üniversitesi)
- b) 5 sosyolog
- 19) Modernleşme teorilerini yeniden değerlendirme grubu
- a) K. Tsurumi (Sophia Üniversitesi)
- b) 2 sosyolog, diğer alanlardan 8 araştırıcı
- 20) Çağdaş Sovyet toplumu araştırma grubu
- a) A. Tsujimura (Tokyo Üniversitesi)

- b) 3 sosyolog, diğer alanlardan 3 araştırmacı (Çağdaş soy yet toplumu, parti sistemi çalışma, sınıflar, boş zaman, iletişim, aile, din=ırk sorunları)

21) Fransız sosyolojisini araştırma grubu

- a) T. Kozeki (Kansei Gakuin Üniversitesi)
b) 5 sosyolog, diğer alanlardan 1 (A. Touraine'in teorileri ve diğer çağdaş fransız sosyoloji akımları)

22) Suç sosyolojisi araştırma grubu

- a) M. Tachibana (Adalet Enstitüsünden)
b) 32 sosyolog, 2 diğer alandan araştırmacı

23) Fonksiyonalizm araştırma grubu

- a) M. Atarashi (Nara Kadın Üniversitesi)
b) 20 sosyolog

24) Seçim araştırmaları grubu

25) Matematiksel sosyoloji araştırma grubu

- a) S. yasuda (Tokyo Eğitim Üniversitesi)
b) 3 sosyolog, diğer alanlardan 5 araştırmacı

26) Yapısal analiz araştırma grubu

- a) M. Shimazaki (Chou Üniversitesi)
b) 12 sosyolog, 3 diğer alandan araştırmacı. (Sermaye ve gayri menkül açısından Japon kapitalizmi ve Japon toplumundaki sınıflar ve iktidar yapısı incelenmektedir.)

27) Yokohama'daki dört üniversiteye bağlı Sosyoloji Bölümü

- a) T. Hayase, S. Yamamuro, T. Tomita ve M. Yamada.
b) 10 veya daha çok sosyolog

(Bu veriler de Japanese Sociological Review'nun araştırma ekibinin çalışmalarına dayanmaktadır. Sayı 23, no 2, 1972)

Görüldüğü gibi Japon sosyologları, köy, şehir, aile, iş hayatı ve endüstrileşme gibi pratik konulara birinci derecede ö-

nem vermektedirler. Ampirik çalışmalara dayanan bu araştırma grubunun yanında, ampirik çalışmalar ile teori ve metod çalışmalarının da beraber, yürütüldüğü bir başka araştırma grubu vardır. Uluslararası sosyoloji çalışmaları ile ilgilenen bölümlerde ise karşılaştırmalı olarak çalışmalar yürütülmektedir. Çeşitli milletlerden sosyologların iştiraki ile yapılan araştırmalar da vardır. Meselâ Ailenin modernleşmesi konusundaki bir araştırmaya 6 Japon, 17 Amerikan ve diğer milletlerden araştırmacı katılmıştır. Aile ve oyunla çocuğun kişiliğini kazanması, siyasi ve sosyal değişmeler, Asyada nüfus meselesi gibi konularda yürütülen araştırmalar bazen Amerikalı, bazen Asyalı meslekdaşların da işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir.

Japonyalı sosyologlar arasında işbirliği yapılacak araştırmacıların özellikle Pasifik kıyılarındaki ülkelerden gelmesi arzusu yaygındır. Ancak Japonların bütün Asyalı sosyologları, bir «Asya sosyologları» şuru çerçevesinde toplamak konusunda kesin bir arzuları vardır. Bu arzu 1973 ekiminde Unesco'nun Japonya Milli Komitesinin işbirliği ile Tokyo'da toplanan «Asyada sosyoloji ve sosyal gelişme» sempozyumunda açıkça dile getirilmiştir. Bu kongre Asyalı sosyologların Asyada yaptıkları ilk uluslararası toplantıdır. Sempozyuma iştirak eden ülkeler Hindistan, Endonezya, İran, Kore, Malezya, Filipinler, Singapur, Sri Lanka, Tayland ve Japonyadır. Toplantıya Hong-Kong, Moğolistan, Pakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti davet edildikleri halde katılamamışlardır.

On ülkeden katılan konuşucuların tebliğleri dört ana başlık altında toplanabilir: 1) Nüfus hareketleri ve sosyal değişme, 2) Ekonomik büyüme ve sosyal gelişme, 3) Sosyal gelişmede sosyologların yeri, 4) Asya sosyologları arasındaki müstakbel bir işbirliğine doğru.

Avrupa ile Asyanın köprüsü olan yurdumuz için Batı ülkelerindeki sosyolojik gelişmelerin takib edilmesi gerektiğini hiçbir şekilde inkâr etmemekle beraber, Doğu toplumlarını, oranın düşünce ve ilim adamlarını tanımanın da bir zorunluluk olduğuna bu tebliğimizle dikkati çekebildikse, kendimizi bahtiyar adederiz.

Bütün bir kıtayı, bütün bir toplumu yarım saatlik bir tebliğe sığdırmak için, bir tepsi içine, gölleri, ağaçları, nehirleri ile bir ormanı yerleştirmesini bilen Japon ruhuna bizden çok daha fazla aşinâ olmak gerekirdi. Biz kusurlarımızı Zen ruhunu ok iyi aksettiren bir çift dize ile affettirmek istiyoruz :

Güzeldeki çirkinliği görmeyen

Nasıl bilsin, çirkindeki güzelliği?